

Stichting Oudchristelijke Studiën

Verslag voorjaarsvergadering
zaterdag 9 maart 2024

Aanwezig: Berghuis, Bouwman, Bremmer, Dijkstra, Dölle, Van Egmond, Geljon, Guichelaar, Hilhorst, Hokke, Ten Hove, Hupsch, Van Loon, Mooij-Kemp, Oosterhuis, Van Reisen, P. Rose, Roukema, Staat, Stoelinga-Kruse, Tevel, Troost, Vos, Wartena, Van Willigen, Witkamp.

De **ochtendlezing** werd verzorgd door em. prof. dr. Jan N. Bremmer (Rijksuniversiteit Groningen), die sprak over *Emoties, verhaal en totale toewijding in het Martyrium Polycarpi*.

Bremmer sprak over onderzoek dat hij deed in het kader van een [project](#) over volledige toewijding ('total devotion') aan de universiteit van Odense. Voor emoties in het vroege christendom is betrekkelijk weinig aandacht, hoewel martelaarsverhalen er veel over te zeggen hebben. Bremmer onderzoekt het *Martyrium Polycarpi* op dit aspect. Allereerst ging hij in op de gecompliceerde overlevering van de tekst. Die valt in twee tradities uiteen: die van de *menologia* en Latijnse en oudkerkslavische vertalingen (die de beste versie bewaard heeft volgens Boudewijn Dehandschutter, een groot autoriteit binnen het Polycarpus-onderzoek) en die van Eusebius en afgeleide varianten. De tekst is rond 150 te dateren (de recente herdatering van Zwierlein is geleerd, maar onjuist): het feit dat van Polycarpus wordt gezegd dat diens herinnering als enige van de twaalf martelaren van Smyrna nog levend is, geeft aan dat er enige tijd verstreek alvorens het martelaarschap werd opgetekend.

Binnen het verhaal ligt de nadruk op de passieve volharding van de martelaren en niet op de pijn en het lijden. Polycarpus wordt respectvol behandeld bij zijn zeer uitvoerig beschreven arrestatie, in overeenstemming met zijn aanzienlijke positie in Smyrna. De afkeer van Romeinen in deze tijd om mensen te executeren blijkt onder meer uit de pogingen van de proconsul om Polycarpus van zijn ongelijk te overtuigen. De invloed van Christus' lijdensverhaal op de arrestatie en dood van Polycarpus is evident (zo heet de hoogwaardigheidsbekleder Herodes en wordt Polycarpus verraden door een naaste en op een ezel naar de stad vervoerd), ook al blijven letterlijke citaten uit. Tegelijkertijd moet het verhaal van Polycarpus worden gelezen in de context van de Tweede Sofistiek, bijvoorbeeld in de nadruk op mannelijkheid en improvisatievermogen.

Ook de dood van de martelaar op de brandstapel wordt uitvoerig beschreven, met name details over de manier waarop deze verbranding werd georganiseerd. Opmerkelijk voor deze periode is de benadrukking van de opstanding van lichaam en ziel. Het doel van de tekst was het opwekken van bewondering voor Polycarpus en

het goedkeuren van diens prijzenswaardige handelingen. De bewondering van Polycarpus was goed voor de lezers en voor alle andere gelovigen, iedereen kon immers martelaar worden, zoals de brief benadrukt. In Polycarpus vond men een uitmuntend voorbeeld: de lezers moesten Polycarpus navolgen zoals hij zelf Christus had nagevolgd. In zijn onderhoudende en met veel verwijzingen naar recente onderzoek gelardeerde lezing benadrukte Bremmer het belang van een sociaal-culturele lezing van de tekst (en niet een exclusief theologische of patristische).

Vóór de middaglezing werden twee mooie *In Memoriams* voorgedragen voor de leden die ons in de afgelopen periode zijn ontvallen: Hans van Reisen herdacht Paul van der Laan en Ton Hilhorst haalde herinneringen op aan zijn oude leermeester Gerard Bartelink.

De **middaglezing** werd gehouden door Dr. Roald Dijkstra (Radboud Universiteit) onder de titel: *Damasus: de eerste dichtende bisschop van Rome*.

Damasus was de eerste dichtende bisschop van Rome, maar is toch voor velen een onbekende figuur gebleven. Dijkstra gaf in zijn lezing een indruk van de patronen in Damasus' poëzie en zijn plaats in de ontwikkeling van christelijke – en ook pauselijke – poëzie. Damasus' geringe naamsbekendheid staat in schril contrast tot zijn eigen aandacht voor een rijk voortleven: hij liet zijn epigrammen – meestal voor martelaren – in marmer kalligraferen en duidelijk zichtbaar aanbrengen in en rond Rome. Zijn vaste kalligraaf – Furius Dionysius Philocalus – bewoog zich in literaire kringen in Rome, waar Damasus zich dus ook in bevond.

Het is niet altijd eenvoudig uit te maken welke gedichten authentiek zijn en welke onder de *pseudo-Damasiana* moeten worden geschaard. De vijf meest toegepaste criteria voor authenticiteit zijn 1) Damasus' naam wordt genoemd in het epigram, 2) zijn naam wordt genoemd in de manuscripttraditie, 3) het gedicht komt stilistisch overeen met gedichten uit deze eerste twee categorieën, 4) het gebruik van Philocaliaans schrift en 5) metriek. Ongeveer de helft van de gedichten is uitsluitend in vroegmiddeleeuwse *itineraria* bewaard, van veel andere gedichten zijn slechts fragmenten in steen over. Via de korte bespreking van een aantal van Damasus' gedichten kwamen diverse aspecten uit zijn poëtische oeuvre aan bod: hij dichtte voor zichzelf en zijn eigen familie, had een bijzondere band met Laurentius (wellicht in verband met familiebezit dat de basis vormde voor een huiskerk voor deze populaire heilige), gaf meestal weinig details over de heiligen zelf, zette zich ervoor in om Petrus en Paulus uitdrukkelijk met de stad Rome te verbinden en plaatste zichzelf in een duidelijke lijn met eerdere bisschoppen. Dat alles deed hij in gedichten die sterk door Vergilius beïnvloed zijn én tijdens een episcopaat dat door grote onrust in de Romeinse Kerk werd gekenmerkt.

Na Damasus' omstreden verkiezing, waarbij meer dan 100 doden vielen, was het schrijven van poëzie een van de manieren waarop Damasus zijn gezag in de kerk probeerde te vergroten en de eenheid terug te brengen. Zijn project plaatste hem

bovendien ook in een keizerlijke epigrafische traditie, in het bijzonder gezien de metrische inscriptie die Constantijns dochter Constantina had laten aanbrengen in de Sant' Agnese. Damasus was in hoge mate een pionier, hoewel ons tegelijkertijd vermoedelijk veel ontgaat van christelijke Latijnse poëzie in de vorm van hymnen en inscripties die verloren zijn gegaan. De vraag is of Damasus de Latijnse christelijke poëzie ook verder hielp. Zijn invloed op Ambrosius, Prudentius en Paulinus van Nola lijkt duidelijk, maar geciteerd wordt hij nauwelijks. Nader onderzoek is nodig om beter te begrijpen of er daadwerkelijk iets is ontstaan als een aparte traditie van pauselijke poëzie. De spreker heeft een uitgave van Damasus' gedichten met Nederlandse vertaling en commentaar in voorbereiding.

Boekentafel

Liesbeth en Piet-Hein stelden diverse boeken beschikbaar om mee te nemen. Na afloop van de vergadering werd een exemplaar van *Stemmen uit de stilte II. Vaderspreuken uit de Egyptische woestijn* verloot onder de belangstellenden.

Bestuursmededelingen

- ✚ Het lustrumcongres in 2026 zal worden gewijd aan de wetenschappelijke nalatenschap van Christine Mohrmann. Zo'n studie ontbreekt nog, twee recente promotietrajecten over Mohrmann aan de RU zijn allebei gestrand en gezien de historische wortels van de Stichting leek dit het bestuur een passend thema. Vanuit het bestuur zijn Gerard, Paula, Klazina en Nienke bereid om dit voor te bereiden, aangevuld met Els Rose, lid en ook hoogleraar Laat- en Middeleeuws Latijn te Utrecht. Een voorlopige congresbeschrijving wordt bij dit verslag verstuurd. Iedereen met ideeën voor een lezing, suggesties voor sprekers of andere opmerkingen wordt van harte uitgenodigd zich te melden bij Nienke Vos (n.m.vos@vu.nl).
- ✚ Het bestuur heeft het op zich genomen enkele leden te interviewen die nog veel weten over de geschiedenis van de Stichting. We willen zo tot een publicatie komen voor onze leden.
- ✚ De redactie van de Job-bundel verloopt voorspoedig. Een deel van de artikelen is al op Engels gecorrigeerd.
- ✚ Het bestuur dankt Klazina en Hans hartelijk voor hun controle van de kas. Zij hebben dit een aantal maal gedaan en het is daarom wenselijk dat anderen deze taak op zich nemen. Het gaat om een kort overleg, een keer per jaar, met de penningmeester tijdens de middagpauze van de vergadering. Het bestuur roept leden dringend op zich hiervoor beschikbaar te stellen!
- ✚ Laela Zwolle en Isaline Ritter hebben hun lidmaatschap van de Stichting opgezegd, maar we verwelkomen ook twee nieuwe leden: Ari Troost en Stephen van Beek.

- ✚ Gerard Rouwhorst treedt na jaren bestuurlijke inzet (inclusief voorzitterschap) terug uit het bestuur. Tijdens een bijeenkomst van het bestuur zal op passende wijze afscheid van hem worden genomen. Gerard blijft aan als gewoon lid.
- ✚ We willen u er graag aan herinneren de bijdrage van € 30,- over 2024 te betalen, als u dat nog niet eerder gedaan heeft (de betaalgegevens vindt u onderaan dit bericht). Bij voorbaat dank.
- ✚ De data van de eerstvolgende vergaderingen zijn 12 oktober 2024 en 8 maart 2025.

Aanvullende mededelingen

- ✚ Marten van Willigen en George Dölle roepen iedereen met herinneringen aan Gerard Bartelink op zich bij een van hen te melden om bij te dragen aan een *liber amicorum* gewijd aan prof. Bartelink.
- ✚ Marten van Willigen kondigt de boekpresentatie aan van het boek *Ambrosiana Neerlandica* aan de TUA op 3 april a.s. Meer informatie vindt u [hier](#).

Hartelijke groet,

Roald Dijkstra (secretaris)

Contact: roald.dijkstra@ru.nl / 06-20534884

Dit verslag is ook te vinden op <https://www.oudchristelijkstudien.nl/>.

Betalgegevens:

NL28 INGB 0004 3206 72

t.n.v. penn. Stichting Oudchristelijke studiën (Hulsberg)